

Učiteljski Tovariš

Glasi „Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“.

Urejujeta:

Jakob Dimnik in **Engelbert Gangl**

učitelja v Ljubljani.

Izdajatelj in odgovorni urednik: **Jakob Dimnik**, Šubičeve ulice št. 3.

Vsebina: Bratje Slovani! — Iv. Šega: Govor na koncu šolskega leta 1867. — L. Lavtar: Močnikovo razštevaje. — Janko Leban: O pravopisju v slovenski ljudski soli. — Iz „Zaveze slovenskih učiteljskih društev“. — Naši dopisi. — Vestnik.

Bratje Slovani!

Dne 14. rožnika letošnjega leta bode ravno 100 let, ko se je narodil v Hodslavicah, mali moravski vasi, slavní zgodovinar češki Frančišek Palacký, katerega je imenovala hvaležna udanost češkega naroda po pravici „očetom narodovim“!

Ta spomin budi v srcih vseh Čehov resna in globoka čustva hvaležnosti do moža, na čegar delovanju, naporu in znanju sloni v češki zgodovini velepomembno dejstvo našega narodnega prebujenja iz neskončne duševne in gmotne bede, v katero so spravile češki narod bridke nezgode minulih dveh stoletij. To dejstvo pomenja mogočen prehod iz prežalostnega ponižanja in splošnega propada v novo, silno in zdravo življenje, ki sedaj krepko napreduje v vseh plemenitih smereh človeških teženj.

Veliko dejstvo, preporod češkega naroda in njegov povrat k dostojnemu življenju, je v svojem začetku in

v daljšem razvitku večinoma delo Frančiška Palacke-kega, ki je izkopal z neumorno pridnostjo iz globin pozabljenosti, obdarjen z velikim duhom in prešinjen od vznesene ljubezni k narodu svojemu, veličasten zaklad minulih zgodeb svoje domovine in v obsežnem zgodovinskem delu narisal usodo, nekdanjo moč in pomen češke, prav v srcu Evropinem ležeče države.

Z monumentalnim tem delom je zavrnil nalašč širjene laži in obrekovanja, razjasnil pomenljivi vpliv naroda češkega na politično zgodovino, razvoj kulturni in osvobojenje človeštva, dokazal pravo njegovo na neodvislo življenje in samostojno mesto med sočasnimi prosvetljenimi narodi in podal obupajočim novih sil, čilosti in navdušenja k boju za čast in življenje narodovo.

V tem mnogostranskem dolgoletnem boju se je postavil Frančišek Palacký na čelo prednih vojev, s svojim imenom, moško odločnostjo in z nevsakdanjo bistrotnostjo je pripravljajal pot češkemu narodu, premagal

Govor na koncu šolskega leta 1867.

Visoko častiti gospodi!

Prosim, dovolite, da jaz v' imenu svojih součencov in učenk k' Vam nekoliko besed govorim. Vesel dan je danes za nas; dan šolske skušnjje je prav za prav za nas svetek, pa še veselejši zato, ker se je danes tukaj tolko visoko častitih gospodov zbralo, vsim jaz serčno zahvalim za čast, kero ste nam napravili. Vsim častitim gospodom serčna zahvala; posebno pa, Vam, visoko častiti gospod knezoškofovski duhovni svetovavec Lavantinske in Sekovske škofije, dekan Jurjovski, ker ste danes k' nam prišli, kak namestnik milostlivi knezoškofa, in tak naše veselje močno povikšali, hvala tudi Vam, blagorodni gospod c. kr. okrajni predstojnik za veliko ljubezen, kero ste danes nam skazali, ker ste se tak ponižali in nas malih otročičov obiskavat prišli. Zahvalujem se vsim staršem in gospodom učnikom. —

Vas pa, dragi moji součenci in učenske, prosim, spomnite se danes, na koncu šolskega leta na dobrote, kere ste od gospodov učnikov zadobili, ker si so močno prizadevali, nas s potrebnimi nauki obogateti. — Kaj pomaga človeku polna hiša blaga, glava pa prazna? Modrost se z' dnarjom kupiti ne dá, da bi vedel z' blagom

modro ravnati. Posvetno blago brez dobrih nauk je prah na cesti, keriga veter odnese, alj pa dež v blato spremeni. —

Blago v škrinjah moli snejo, dnarje tati pokradejo; le kar dobriga vemo in znamo, nam ničče vzeti ne more. Modra glava več valà, kak srebro in zlato. Oblubimo tedaj danes gospodom učnikom, da hočimo po njihovih naukih živeti, da hočimo svoje učnike kak svoje dobrotnike sploh poštovati, in njih ljubiti; ker tiste zaničuje, pokaže, da je njegovo serce hudobno. — Velke so dobrote, kere otroci od staršev dobijo, pa še vekše so tiste, kere od gospodov učnikov prejmejo. — Dobro je to poznal nek Persijski kralj z' imenom Hermover, ker je svojga učenika tak, alj še bolj poštoval, kak svojga očeta. Imenitni moževi njega pitajo, zakaj bi on učenika bolj poštoval kak očeta? On pa odgovori: „Od očeta sem kralstvo dobil, kero bom kratek čas imel, čednosti pa, kere sim se naučil od učnikov, bojo sploh moje premoženje, in bojo mene v srečno večnost pelale.“ Tak je tudi govoril Macedonski kralj Aleksander. On je rekel: „Svojemu očetu se moram zahvaliti „da živim“, svojemu učniku pa se moram zahvaliti „da vem dobro živeti“. — Spoštovati tedaj čemo svoje učnike kak duhovne starše, to je danes naše močno naprejšetje. —

vse neštevilne ovire in končno zagotovil njegov obstanek, jasno določil njegov program težeči k svobodi in prostosti vsega človeštva. Znanstveno svoje delovanje je začel Fr. Palacký na široki podlagi slovanski in s tem mnogo prispel k vzajemnemu zblizanju slovanskih plemen, katero se je jasno in izrecno pokazalo na znamenitem shodu avstrijskih Slovanov l. 1848. v Pragi, „h kateremu“, po besedah tega shoda, „so se prvič, odkar nas omenja zgodovina, sešli raztrošeni udje velikega debela slovanskega v lepem številu iz daljnjih pokrajin, da bi se zopet liki bratje med seboj mirno posvetovali o skupnih svojih zadevah in se odločno izjavili, da hočejo svoji narodnosti v Avstriji z vsemi dovoljenimi sredstvi pridobiti popolnega priznanja istih pravic v državi, katere uživata naroda nemški in madjarski, zanašajoč se pri tem na močno podporo, katera vre in kipi v vsakem zares svobodnem srcu za pravično stvar“.

Fr. Palacký je bil celega pol stoletja voditelj duševnega razvitka češkega in si je pridobil za svoj narod neumrljivih zaslug s svojimi „Dějinami národu českého“ in drugimi zgodopisnimi deli, z izdajanjem „Starých letopisů českých“, „Archivu českého“, z ustanovitvijo in vodstvom „České Matice“ in s svojimi deli v Muzeju češkem.

Svět kralj. glav. mesta Prage, v katerem mestu je živel in deloval in katerega častni občan je bil, zmatra v prvi vrsti za svojo dolžnost in nalogo, da dostojno počasti spomin velikega Čeha; zato je sklenil počastiti stoletnico rojstnega dne Franciška Palackega z veliko slavnostjo, dostojno njega spominu in narodu, s slavnostjo, pri kateri se položi temeljni kamen spomenika in katera bo ohranila trajen spomin prihodnjim vekom.

V ta namen je pozval mestni svět skupno z mesti v okolici podpisani slavnostni odbor, da naj izvrši to svojo nalogo kolikor mogoče častno in slovesno.

Slavnosti se bodo vršile 18., 19. in 20. rožnika t. l. v Pragi.

Zdaj se še enkrat k' Vam, visoko častiti gospod Dekan, obrnem in prav serčno prosim v' imenu svojih součencov in učenk, da bi nas po svoji milosti sodili, z' našimi slabosti poterpljenje imeli, in nam perzanesli, če v' eni alj ovi reči nismo zadostili, prihodnič hočimo to dostaviti.

Prišel je čas ločitve, zato stopi deklica naprej, in daruj visoko častitemu gospodu Dekanu in blagorodnemu gospodu okrajnemu predstojniku šopek rožic v' znamenje naše serčne ljubezni. — Za slovo pa prosim Vas, gospod Dekan, povzdignite svoje roke in pozovite iz nebes dol sem na nas božji blagoslov, da bomo večno srečni, in vekomaj zveličani.

(Zdaj vsi pokleknejo. Potem vstanejo in rečejo: Hvaljen bodi Jezus Kristus.) — — —

Ta govor sem dobil med prašnimi starinami starčka učitelja, katerega kosti že davno trohne pod črno odejo matere zemlje ob zeleni Sotli. Podajam ga cenjenim bravam in bravcem v oni pisavi, kakor se nahaja v originalu. V marsikakem oziru je gotovo ta govor zanimiv, ker se spozna nekoliko ves slovesen običaj koncem leta in tudi v jezikovnem oziru ima vrednost, da se spozna slovenščina onih let.

Iv. Šega.

Vabimo k temu dostojnemu izrazu hvaležnosti češkega naroda napram njegovemu velikemu probuditelju vse drage brate po širih krajih slovanskih, da bi prišli in z nami proslavili spomin velikega Čeha in Slovana in s tem tudi spomin probujenja češkega naroda in ideje slovanske.

Z odkritosrčno in iskreno udanostjo širimo Vam naproti svoje roke in Vas vabimo k gostoljubnemu svojemu ognjišču, v kraljevsko, zlato, slovansko našo Prago, in Vam kličemo nasproti presrčni

Na zdar!

Dano v Pragi dne 10. sušca l. 1898.

Odbor za proslavo stoletnice rojstnega dne Franciška Palackega v Pragi.

JUDr. Jan Podlipny,

starosta kral. hlav. města Prahy,

čestný předseda.

Karel Vendulák,

za obec kral. hlav. města Prahy,

místopředseda.

Ferdinand Voiti,

za obec kral. hlav. měst Prahy,

předseda.

Močnikovo razštevaje.

(Spisal prof. L. Lavtar.)

Rer v rabi izraza „razštevaje“ nismo dosledni, je treba, da izpregovorim nekoliko besedi o njem, preden se podam h glavni nalogi. Močnik piše v svoji nemški računici: „Eine Zahl durch eine andere messen oder theilen, heißt dividieren,“ kar je v njegovi poslovenjeni računici prav dobro izraženo z besedami: „Število s številom meriti ali deliti, se pravi razštevati“. Reči moram, da se zadnjemu izrazu dolgo časa nisem mogel privaditi, in vendar je izvrsten, a ne samo za silo dober. Ako n. pr. hočem pozvedeti, a) kolikokrat je 4 v 12, ali b) koliko je $\frac{1}{3}$ od 12, moram število 12 razstaviti na enake dele ($12 = 4 + 4 + 4$) ter določiti a) število takih delov, ali b) kolikost enega dela, kakoršno razstavljanje se najlaglje vrši v obliki množenja (naštevjanja) na vprašanje a) kolikokrat 4 je 12, ali b) 3 krat koliko je 12. Število 12 je torej „razštet“, ako ga imamo a) meriti, ali pa b) deliti. — Merjenje radi prevajajo na ponavljano odštevaje, kar pa prav za prav spet le name-rava, da se število 12 razšteje. Poprimimo se torej sploh izraza „razštevati“ za tuji „dividieren“. Iz enakega vzroka se poslužujemo za „multiplicieren“ izraza „naštevati“. Vse štiri računске vršitve bi imele potem imena: Seštevaje, odštevaje, naštevaje in razštevaje.

Razštevaje je a) ustno in b) pismeno. Zadnje, kakor ga obravnava Močnik, mi že dolgo časa ne da miru, in zdi se mi skrajni čas, da ga natančneje prerešetamo. Hočem se torej v tem spisu osobito s čistim pismenim razštevanjem pečati, ustno in uporabno razštevaje pa le mimogrede omenjati, kjer se mi to zdi potrebno.

Močnik piše (navod str. 129): „Pismeno razštevaje se le malo razloči od ustnega merjenja ali deljenja. Deliti se ima posamezna mesta*) začeni pri najvišem; ako se deli stotice, se dobi stotice; ako se deli desetice, se dobi desetice; ako se deli ednice, se dobi ednice.“

*) Prav za prav mest ne moremo deliti, ampak le število enot na vsakem teh mest.